

JYX



JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Piippo, Laura

Title: Lukemattomia lukemattomia : lukeminen ja kirjallisuuden avantgarde

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © Piippo & Suomen avantgarden ja modernsimin seura, 2019

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Piippo, L. (2019, 1.10.2019). Lukemattomia lukemattomia : lukeminen ja kirjallisuuden avantgarde. Finnish Avantgarde and Modernism Network, FAM.
<https://finnishavantgardenetwork.com/2019/10/01/lukemattomia-lukemattomia-lukeminen-ja-kirjallisuuden-avantgarde/>

Lukemattomia lukemattomia – Lukeminen ja kirjallisuuden avantgarde

Laura Piippo

Lukemisen ja kirjallisuuden muutos on aihe, joka tasaisin väliajoin nousee keskusteluun. Tällä kertaa Kansalliskirjaston entisen johtajan **Kai Ekholmin** Helsingin Sanomissa julkaistu kolumni laitoi liikkeelle kommentaarikierteen, joka alkoi nopeasti elää omaa elämäänsä sosiaalisen median alustoilla ja erilaisten julkaisujen mielipideosastoilla, ei vähiten näiden mielipiteenilmaisujen kierrosta syntyvän ”affektiivisen tahmaisuuuden” vuoksi (Sara Ahmed, 2004, 45). Kommentaari velloi ja valui huolipuhetta, moralisointia ja särmikkäimmän kulman metsästystä sekä arvailuja ja varmoja todisteita niin kirjan kuolemasta kuin sen lukemisen välittömistä ja välillisistä hyödyistäkin. Jokin tuntui kuitenkin unohtuvan, nimittäin lukeminen itsessään moniulotteisena taitona ja toimintana, jota ylläpitää erilaisten ja eri taustaisten lukijoiden moneus – sekä itse kirja lukemisen teknologiana, mahdollisesti jopa avantgardistisena sellaisena.

Edelleen yleisin kirjallisuuden alusta on painettu kirjaesine, koodeksi.

Perinteisimmilläänkin se voi pitää sisällään erilaisia populaareja ja valtavirtaisia lajeja historiallisista romansseista ja kronikoista urheilijoiden elämäkertoihin, hyöty- ja subjektiviteettikeskeiseen itseapukirjallisuuteen ja muutama vuosi sitten suosionsa huipulla paistatelleisiin aikuisten värityskirjoihin – jotka kehottavat kiinnostavaa kyllä kajoamaan itse kirjaesineeseen. Kaikki edellä mainitut vaativat alustan käyttönsä soveltavuudesta huolimatta omanlaistaan lukutaitoa sekä taitoa käyttää tekstin käyttöliittymää, kirjaa. **Markku Eskelisen** mukaan valtavirta määrittäytyy juuri kirjan teknologian ja lukemisen neuvottelussa:

[K]irjallisuuden keinojen automatisoituminen johtaa sellaiseen luettavaan tekstiin, jossa lukijoiden enemmistö ei enää törmää tekstin tulkinnallista hahmottamista vaikeuttaviin komposition muotoihin. Tekstin ja teoksen tulkinta voi tietysti edelleen olla hankalaa muista syistä (kuten aihepiirin vieraudesta, tyylilajien vaihteluista, sanaston outoudesta tai lauserakenteen kompleksisuudesta johtuen). Silti tuloksena on jotakuinkin helposti tai ainakin tavallisen tekstuaalisen tulkintatyön jälkeen ymmärrettävä teos, jossa kirjailijan ja lukijan kommunikaatio toimii (jos sen kriteeriksi ei aseteta sitä, että he tulkitsevat tekstin sisällön ja esteettisen arvon samalla tavalla). Näin syntyy monien, ellei useimpien lukijoiden etsimä ja haluama (ja heitä palkitseva) jaetun kokemuksen ja läheisyyden illuusio. (Eskelinen 2016, 546–547)

Siinä missä valtavirtaan usein liittyy myös kaupallinen menestys tai ainakin kiinnostus sitä kohtaan, ei avantgarde välttämättä suuntaudu kohti mahdollisimman laajaa luettavuutta tai tunnettuutta. Kaikkein jyrkimmin menettelee sellainen kirjan teknologiaa koetteleva avantgardistinen kirjallisuus, joka sysää paha-aavistamattoman ensikertalaisen äkisti kauemmas valtavirrasta.

Mikä sitten on kirjallisen avantgarden ja lukemisen suhde? Kirjallisuudesta puhuttaessa avantgarde kytkeytyy erityisesti nk. kokeelliseen kirjallisuuteen, sekä painettuun että digitaaliseen. Kokeellisuutta ja avantgardea käytetään usein kirjallisuuden yhteydessä teriminä lähes synonyymisesti. Niiden keskinäinen ero on ennemmin ilmiöiden, teosten ja tekniikkojen kehystyksessä ja painotuksissa kuin näillä käsitteillä kuvatuissa teoksissa itsessään. Tämä näkyy esimerkiksi käsitteiden käyttöyhteyksissä ja niiden sanavarannoissa. Avantgardeen liitetään usein poliittisia konnotaatioita ja aktiivisia muutospyrkimyksiä, kun kokeellisuus taas asettuu diskursiivisesti tieteen yhteyteen haastaen sen ainoana kokeilujen ja kokeiden alueena (Bray, Gibbons & McHale 2012, 1–2).

Käsitteiden yhteismaa löytyy niiden kuvaamasta kirjallisesta toiminnasta. Avantgardea ja kokeellisuutta käytetään yleisesti kuvaamaan kirjallisuuksia, jotka jollain tapaa koettelevat kirjallisuuden rajoja – niitä määreitä, jotka tekevät kirjallisuudesta juuri kirjallisuutta. Samalla laajenee se alue, jolla kirjallisuuden on mahdollista kehittää ja haastaa olemassa olevaa sekä kuvitella vielä ennennäkemätöntä. 1900- ja 2000-lukujen varhaisten vuosikymmenten kirjallisia avantgardeja ja kokeellisuuksia yhdistää kiinnostus ilmaisuvälinettä ja teknologiaa kohtaan (Bray, Gibbons & McHale 2012, 2). Samalla tulee laajenneeksi paitsi kirjallisuuden, myös sen lukemiseen vaadittavien taitojen ja tietojen ala. Välineen ja teknologian koettelu tuleminen siitä itsestään käsin tulkituksi ja ymmärretyksi edellyttää kykyä lukea ja tulkita hienovaraisesti paitsi ilmaisua myös alustaa sen erottamattomana osana. Ne alustat, joiden kanssa vietämme eniten aikaa, myös muokkaavat tapaamme lukea ja kirjoittaa eniten (Emerson 2014, xiv).

Kirjaesineen vakiintuneiden käyttötapojen haastaminen, kuten ergodisuus, monimediaisuus tai kirjaesineen suoranainen tuhoaminen tai turmeleminen paitsi pakottavat myös kutsuvat lukijan haastamaan taitonsa ja odotushorisonttinsa. Merkityksien muodostaminen ja etsiminen ei suinkaan pysähdy esineeseen, joka yllyttää lukijaansa etsimään erilaisia tapoja käsitellä itseään, vaikka se saattaisikin vaatia lukijaltaan tavallista enemmän vaivannäköä. Epäonninen lukukokemus tai haltuunottoyritys saattaa myös johtaa lukijan läpimurtoon jossain toisessa merkitysyhteydessä. Gilles Deleuzea ja Félix Guattaria lainaten:

Kun Michel Foucault'ltä kysyttiin, mitä kirja hänelle merkitsee, hän vastasi: se on työkalupakki. Proust, jonka tekstin väitetään olevan täynnä merkitystä, sanoi, että hänen kirjansa ovat kuin silmälasit: kokeile, sopivatko ne sinulle, näetkö niiden avulla asioita, joita et olisi muuten nähnyt, ja jos ne eivät sovi, niin luovu kirjastani ja etsi muita sinulle paremmin sopivia. Etsi kirjojen osia, jotka sopivat sinulle tai joilla on käyttöä sinulle. Me emme enää lue emmekä kirjoja vanhaan tapaan. Ei kirja ole kuollut, lukutapa on toinen. Kirjassa ei ole mitään, mikä pitäisi ymmärtää, siinä on ainoastaan paljon käytettävää. Ei mitään tulkittavaa tai merkityksellistä, ainoastaan paljon kokeiltavaa. Kirjan

täytyy muodostaa kone jonkin kanssa, sen pitää olla pieni työkalu ulkoiseen, ei maailman esittämistä eikä maailma merkityksellisenä rakenteena. [–] Kirja on olemassa vain ja ainoastaan sen ansiosta, mitä sen takana ja ulkopuolella on. (Deleuze & Guattari 1986, 26).

Kirjat versovat lukemisesta, ja lukeminen opettaa lukemaan. Avantgarden ja kokeilun hengessä (kirjojen) lukemisen ja sen diversiteetin lisääminen näyttää siis olevan lukemisen – ei niinkään siitä puhumisen – lisäämistä, sekä sen tarkastelua, millaiset olosuhteet minkäkinlaiseen lukemiseen soveltuvat ja millaisista materiaalisista ja diskursiivisista aineksista erilaiset kaunokirjalliset teokset rakentuvat. Keskustelua voidaan Kansainvälisten Situationistien tapaan kaapata ja muokata, mutta se onnistuu paremmin kirjallisuuden itsensä kuin siitä käytävän keskustelun kontekstissa.

Uutta tilaa avaavat juuri vaivannäön vaatimus ja valmiiden vastaanotto- ja tulkintakehysten kyseenalaistaminen. Avantgardekirjallisuudella on mahdollisuus tekstin ja sen alustan koetteluun ja tunnusteluun avulla laajentaa myös lukemisen kategoriaa, ja painetuilla formaateilla puolestaan kyky säilöä itseensä erilaisia poetiikkoja myöhemmin löydettäväksi. Laajeneminen voi siten tapahtua myös ajassa taaksepäin menneen uudelleenluennoissa ja –kontekstualisoinneissa. Kuten vastikään pohjoismaiden parhaan kulttuurilehden palkinnon saaneen *Tuli&Savu* -lehden päätoimittaja **Juha-Pekka Kilpiö** kiitoksissaan toteaa:

[K]ulttuurilehti voi ja sen pitää käsitellä muutakin kuin ennestään tuttuja ilmiöitä ja henkilöitä. [–] Tuntuu, että on yhtä lailla relevanttia käsitellä antiikin ekologeja ja renessanssisonetteja kuin kaikkein uusinta marginaaliavantgardea, jota Suomessa ei vielä tunneta, ja että lukijan on mahdollista muodostaa näihin kaikkiin henkilökohtainen ja kokemuksellinen suhde. (Nihil Interit ry. 2019.)

Kirja esineenä ja teknologiana palvelee edelleen sujuvasti valtavirtaa ja kirjajamarkkinaa, jonka kuohut näyttävät nykyhetkessä vaahtoutuvan kirjoista tapahtumina ja hyödykkeinä käytävässä mediapuheessa, joka kohisee, pöyristyy, affirmoi ja promooaa. Samalla se kuitenkin on edelleen myös relevantti alusta erilaisille avantgardistisillekin kokeiluille, joiden päämäärät ovat usein pintakuohua syvemmällä erilaisissa kulttuurisissa muutoksissa tai likempänä, taiteessa ja kirjallisuudessa itsessään (Keskinen, Piippo & Kilpiö 2019).

Tämänsykyisestä kirja- ja lukutaitokommentaarista päästään yllättävänkin lähelle avantgarden perinteitä ja lukemisen kokemusta, kun otetaan käyttöön proseduraalisessa eli menetelmällisessä kirjallisuudessaakin käytetty antonyyminen käänös (Niemi, Ikonen & Joensuu 2018, 104), jossa lähdetekstin elementit korvataan niiden vastakohtilla. Operoitaessa näin syksyn kommentaarissa esitetyillä väitteillä huomataan, että kirjat ovat tylsiä, kirjat ovat merkityksettämiä, lukeminen on tuskallista, hidasta ja ennen kaikkea hyödytöntä: kirja elää. L'Art pour l'art.

Kirjallisuus

Ahmed, Sara (2004) *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Bray, Joe; Gibbons, Alison & McHale, Brian (2012) Introduction. Teoksessa *The Routledge Companion to Experimental Literature*. Toim. Joe Bray, Alison Gibbons & Brian McHale. Routledge, London & New York.

Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1986) Rihmasto. Suom. Jussi Vähämäki. *Aloha!* 5/86, 4–27.

Ekholm, Kai (2019) Suomalaiset ovat pian vailla kulttuuriperintöä, kirjahyllyjä ja oman kielensä perinnettä. HS 6.8.2019. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006195569.html>

Emerson, Lori (2014) *Reading Writing Interfaces: From the Digital to the Bookbound*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Eskelinen, Markku (2016) *Raukoilla rajoilla. Suomenkielisen proosakirjallisuuden historiaa*. Siltala, Helsinki.

Keskinen, Mikko; Piippo, Laura & Kilpiö, Juha-Pekka (toim.) (2019). *Image and Narrative*, Vols. 20 (1) & (2). Special Issue: "Ubique and Unique Book: The Presence and Potential of the

Codex." <http://www.imageandnarrative.be/index.php/imagenarrative/issue/view/123> & <http://www.imageandnarrative.be/index.php/imagenarrative/issue/view/126>

Niemi, Marko; Ikonen, Teemu & Joensuu, Juri (2018) Menetelmällisen kirjoittajan perussanasto. Teoksessa *Menetelmällisen kirjallisuuden antologia*. Toim. Teemu Ikonen. Post-Oulipo ry & MKS, Helsinki. Julkaistu myös Nokturno.fi

sivustolla <https://nokturno.fi/poem/menetelmallisen-kirjoittajan-perussanasto>

"Loistouutisia: Tuli & Savu -lehti on vuoden 2019 pohjoismaisen kulttuurilehtikilpailun voittaja!" Nihil Interit ry:n tiedote

30.9.2019. <https://nihilinterit.wordpress.com/2019/09/30/loistouutisia-tuli-savu-lehti-on-vuoden-2019-pohjoismaisen-kulttuurilehtikilpailun-voittaja/>